

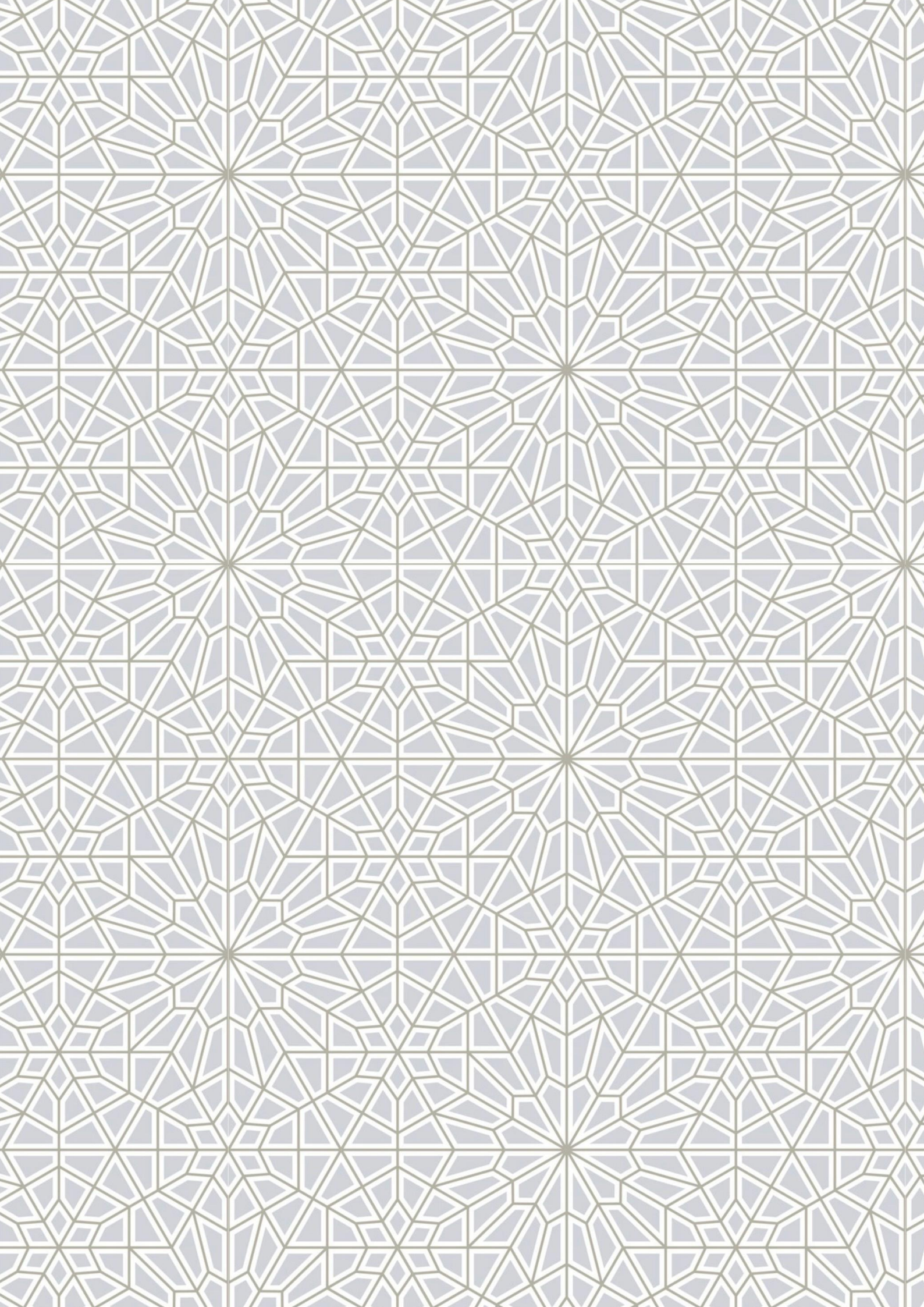

O'ZBEKISTON HARBIY

2025-YIL, 4-SON
(NOYABR)

ТИББИЙОТ

«O‘zbekiston Harbiy Tibbiyoti» ilmiy-amaliy journali Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, Фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясининг 2023 йил 29 августдаги № 01-07/1410/33 сонли маълумотномасига асосан, тиббиёт фанлари бўйича диссертациялар асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган миллий илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Муассис:
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ҚУРОЛЛИ КУЧЛАРИ ҲАРБIIЙ
ТИББИЁТ АКАДЕМИЯСИ

Бош муҳаррир:
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҲАРБIIЙ
ХАВФСИЗЛИК ВА МУДОФАА
УНИВЕРСИТЕТИНИНГ ҲАРБIIЙ
ТИББИЁТ АКАДЕМИЯСИ БОШЛИГИ
У.РАСУЛОВ

Масъул котиб:
Т.ф.д., Нагаева Г.А.

Ўзбекистон ҳарбий тиббиёти илмий-амалий журнали Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлигида 2022 йил 5 августдаги 1691-сонли гувоҳнома билан рўйхатга олинган.

Таҳририят манзили:
Тошкент шаҳри,
Зиёлилар кўчаси, 4-уй
Телефонлар: (71) 262-42-41

Таҳрир хайъати:
Т.ф.д, проф. Мухамедова М.Г.
Т.ф.д., проф. Миррахимова С.Ш.
Т.ф.д., проф. Эшбеков М.Э.
Т.ф.д., проф. Ибрагимов А.Ю.
Т.ф.д., проф. Каюмов У.К.
Т.ф.д., доц. Нуралиева Д.М.
Т.ф.д., доц. Хидоятова М.Р.
Т.ф.д., доц. Расулова З.Д.
Т.ф.д., доц. Раимкулова Н.Р.
Т.ф.д., Бозорова С.А.
Т.ф.д., Нагаева Г.А.
Т.ф.д., Абидова Д.Э.
Т.ф.н., доц. Рахимов А.Ф.
Т.ф.н., доц. Атамуродов Ш.И.
Т.ф.н., доц. Джаббаров А.М.
PhD., доц. Абдулахатов Б.Ш.
DSc., doc Кутлиев Ж.А.
DSc., prof. Халимбетов Ғ.С.
PhD., Давронов Ў.Р.
PhD., Абдусаматов Д.М.
PhD., доц. Махмудова Н.Р.
PhD., доц. Буранкулова Н.М.
PhD., доц. Пўлатова З.А.
PhD., Рустамов А.А.
PhD., Ибрагимова Н.Х.
Т.ф.н., Мирзаев Д.А.
Т.ф.н., Ачилов Ш.Ж.
Доц. Нуруллаев А.Ж.
Катта ўқитувчи Халимов Б.Х.
Дизайнер:
Ахунова Н.С.

Таҳририятга юборилган мақола ва қўлёзмаларда берилган маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва ишончлилиги учун тўлиқ жавобгарликни муаллифлар ўз зиммасига олади.

Журнал 20.11.2025 йилда босмахонага топширилди.

Қоғоз бичими 60x84 1/8.
Офсет усулида босилди.
Шартли 6,75 босма табок.
“Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий тиббиёт академияси”нинг босмахонасида чоп

QANDLI DIABETNING 2-TURINI DAVOLASHDA METFORMINNING ICHAK MIKROBIOTASI HOLATIGA TA'SIRI

SHAGAZATOVA B. X., VAFOYEV SH.F.

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti

Annotatsiya. Metformin 2-tur qandli diabet (QD)ni davolash uchun tavsiya etilgan eng ko'p qo'llanadigan va birinchi darajali farmakoterapiya hisoblanadi. Tarixiy jihatdan uning asosiy ta'sir mexanizmlari jigar glyukoneogenezi ingibirlash va faollashtirilgan protein kinaza (FPK) faollashishi bilan bog'liq. To'plangan ma'lumotlarda metforminning glikemiyaga ta'siri va unga bog'liq bo'lmagan ta'siri ichak muhiti va mikrobiota o'zgarishlari bilan bog'liqligini ko'rsatadi. Odamlar va hayvonlarda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, metformin ichak mikrobiotasi tarkibida turli tarkibli o'zgarishlarni keltirib chiqaradi, bu o'ziga xos taksonlarga (xususan, Akkermansia muciniphila) boyitadi va ba'zi qisqa zanjirli yog' kislotalari (QZYK) ishlab chiqaruvchi bakteriyalar funktsional potentsialini (safro kislotasi metabolizmi, uglevodlar almashinuvi) yaxshi tomonga o'zgartiradi. Metforminning ichakdagi mexanik ta'siri to'g'ridan-to'g'ri mikroblarga qarshi yoki ularning o'sishni rag'batlantiruvchi ta'siri, ichak tranziti va pH o'zgarishi, o't kislotasi va o't kislotasining modulyatsiyasi (FXR/TGR5) va enteroendokrin ta'sirlarga (GPP-1 va PYY), ichak va ichak baryer tizimlariga ta'sirini qamrab oladi. Sichqonlarda o'tqizilgan tajribalar shuni ko'rsatadiki, metforminning metabolik ta'sirining hech bo'lmaganda bir qismi mikrobiota orqali amalga oshadi. Biroq, tadqiqotlar o'rtasidagi heterogenlik (dori miqdori, muddat, asosiy mikrobiota tarkibi, parhez, organism genetikasi) tahlillarni biroz o'rganish uchun murakkablashtiradi.

Kalit so'zlar: metformin, ichak mikrobiotasi, 2-tur qandli diabet, qisqa zanjirli yog' kislotalari, o't kislotalari.

Kirish 2-tur qandli diabet (QD) surunkali metabolik kasallik bo'lib, giperglikemiya, insulinrezistentlik va progressiv β -hujayralar disfunktsiyasi bilan tavsiflanadi. Metformin-biguanidlar guruhiga kirib, butun dunyo bo'ylab eng ko'p qandli diabetni davolashda tavsiya qilinadigan preparat bo'lib hisoblanadi. Uning ta'sir mexanizmi jigarda glyukoneogenezi kamayishi, periferik glyukoza o'zlashtirilishining oshishi va bemorlarda vazn va yurak-qon tomir holatiga foydali ta'sirlari kiradi. Shu bilan birga, metformin ta'sirining to'liq mexanik asosi ko'p faktorli bo'lib, faqat jigarda FPK faollashuvi bilangina iborat emas. O'tgan o'n yil ichida klinik sinovlar, tadqiqotlar, tajribalar va hayvonlar modellarining o'rganilgan ma'lumotlari metforminning ijobiy va salbiy ta'siri oshqozon-ichak trakti va ichak mikrobiotasini muhim ekanligi ko'rsatdi[1][2][5].

Ichak mikrobiotasi - oshqozon-ichak traktida yashovchi bakteriyalar, arxeya, viruslar va zamburug'larning murakkab jamoasi - organizm energiya almashinuviga, immun gomeostaziga, o't kislotasi almashinuviga va enteroendokrin tizimga chuqur ta'sir qiladi. Mikrobiota tarkibi va funktsiyasidagi o'zgarishlar metabolik kasalliklar, jumladan semizlik va 2-tur qandli diabet bilan bog'liq. Shu sababli, metformin yordamida ichak mikrobiota tarkibini o'zgashi glikemik nazoratga, insulin sezgirligini oshirishga va bemorlarda kuzatilgan tizimli metabolik o'zgarishlarni yaxshilashga yordam beradi [1][3][6].

Asosiy qism Odam organizmi va bakteriya hujayralari nisbati 1:1 ni tashkil qiladi. Gomeostazni ta'minlash maqsadida, ichak shilliq qavati va ichak mikrobiotasi turli mexanizmlar bilan rivojlangan. Odam ichak mikrobiotasi va organizmi o'rtasidagi

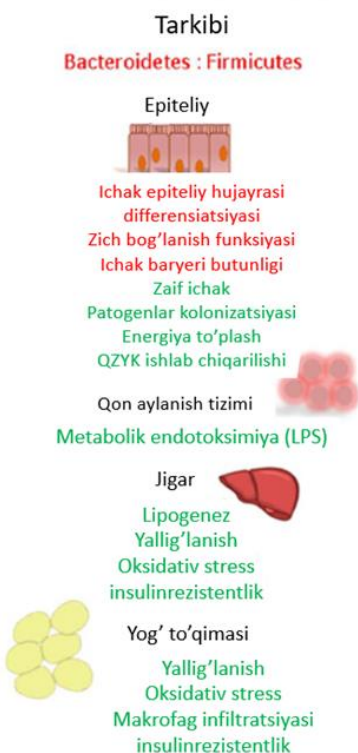
bogʻlanishning buzilishi, qandli diabet 2-turining rivojlanishiga muhim rol oʻynaydi. Metformin biguanidlar guruhiga mansub boʻlib, asosiy taʼsiri insulinrezistentlikni kamaytirish hisoblanadi. Metformin ichak mikrobiotasi tarkibidagi *Akkermansia muciniphila* va boshqa qisqa zanjirli yogʻ kislotalarni ishlab chiqaruvchi

bakteriyalarning miqdorini oshirishi aniqlangan. Metformin qabuli butirat, propionatning ishlab chiqarilishi oshirib, glyukoza metabolizmini yaxshilaydi. Metforminni koʻtara olmaslik va nojoʻya taʼsirlari ichak mikrobiotasiga bogʻliq ravishda rivojlanadi [21].

Sogʻlom ichak mikrobiotasi

Semiz-diabetning mikrobiotasi

1-rasm. Sogʻlom ichak mikrobiotasi va semiz-diabetli bemorlar ichak mikrobiotasidagi tarkibiy va funksional oʻzgarishlar. Semizlik, yalligʻlanish, oksidlovchi stress, insulinrezistentlik va lipogenezga olib keladigan periferik organlardagi metabolik jarayonlar mikrobiotani shikastlaydi va semiz-qandli diabetga olib keladi [25].

Metformin qabul qilgan qandli diabet 2 -turi bilan kasallangan bemorlarda Akkermansia muciniphila va turli xil qisqa zanjirli yogʻ kislotalarini ishlab chiqaruvchi bakteriyalar (masalan, *Bifidobacterium baʼzi* turlari, *Roseburia* va *Lachnospiraceae* oilasi)ning miqdorining koʻpayishi koʻplab tadqiqotlarda tasvirlangan. Metformin, shuningdek, individual tadqiqotlarda ichakda propionat va butirat kontsentratsiyasining oshishi, shuningdek najas va qon plazmasida oʻlchanganda oʻt kislotasi tarkibidagi oʻzgarishlarga sabab boʻlishi aniqlangan. Biroq, populyatsiyalar oʻrtasida oʻzgaruvchanlik mavjud boʻlib, bu ovqat xilma-xilligiga, qabul qilinadigan dori-

darmonlar, metformin dozalari, davolash davomiyligi (16S rRNA va metagenomika) va asosiy mikrobiomadagi farqlarni aks ettirishida qiyinchilik tugʻdiradi [1][3][7][12].

Eksperimental va hayvonlar modellari Hayvonlarni oʻrganish inson kuzatuvlarini tasdiqlaydi. Metforminni klinik jihatdan mos keladigan dozalarda ogʻiz orqali buyurish bilan kechgan kemiruvchilardagi tajribalari ichak bakterial tarkiblarida metformin dozasi bogʻliq oʻzgarishlarni koʻrsatdi, bunda *Akkermansia* va boshqa taksonlar koʻpayishi, ichak genlari ekspressiyasining oʻzgarishi (shu jumladan yalligʻlanish va toʻsiq bilan bogʻliq genlar) va oʻt kislotasi miqdorining oʻzgarishi aniqlangan.

Metformin bilan davolangan sichqonlarning mikrobiotasi, davolanmagan sichqonlardan olingan mikrobiota bilan taqqoslanganda ichak mikrobiotasi holati nisbatan yaxshilangan glyukoza metabolizmini ko'rsatib, mikrobiota va glikemik ko'rsatkichlar o'rtasida o'zaro funktsional aloqa borligini ko'rish mumkin. Bunda *Blautia*, *Butyrivibrio*, *Escherichia*, *Bilophila*, *Bifidobacterium* miqdori oshishi, *Intestinbacter*, *Clostridium*, *Lactobacillus*, *Bacillus*, *Alistipes* miqdorlari esa kamayishi aniqlangan [6].

O't kislotasi metabolizmi va o't kislotasi - mikrobiota - organizm bog'liqligi.

O't kislotalari bular ampifilik metabolitlar sinfiga mansub bo'lib, gepatotsidlar tomonidan ishlab chiqarilib o't yo'llari orqali ichak bo'shlig'iga quyiladi. Qon plazmasida metformin ta'sirida o't kislotalari miqdorining ortishi, ayniqsa probiotik bakteriya *Lactobacillus* miqdorining oshishi bilan bog'liq ya'ni u safro tuzi gidrolazasi geni ekspressiyasini ko'paytiradi. Safro gidrolaza geni ekspressiyasi oshishi, semizlik va qandli diabet kasalliklari ko'p kuzatiladi [23].

Naghmouchi va boshqa olimlar o'tqizgan tadqiqotda safro gidrolaza miqdori qondagi xolesterin miqdori o'zgarishiga sabab bo'lishi aniqlangan. Bunda *Lactobacillus* bakteriyasi orqali gidrolaza sintezlanishi oshishi ayniqsa *Limosilactobacillus fermentum* ning ko'payishi qondagi xolesterin miqdorini kamaytirishi aniqlangan [24].

Metformin o't kislotasini va enterogepatik qon aylanishini o'zgartiradi, ichakda moddalar so'rilishning o'zgarishi va FXR signalining o'zgarishiga sabab bo'ladi. Mikrobia safro tuzi gidrolazalari (BSH) va 7a - dehidroksilazalar birlamchi o't kislotalarini ikkilamchi o't kislotalariga aylantiradi va o'zgargan mikrobiota bu metabolik jarayonlarning siljishiga olib keladi. Ikkilamchi safro kislotalari glyukoza, lipid metabolizmi, energiya sarfi va enteroendokrin sekretiysasini (masalan, GLP-1) tartibga soluvchi FXR va TGR5 kabi yadro va G-oqsillari bilan bog'langan retseptorlarga ta'sir qiluvchi kuchli signalizatsiya molekulalaridir. Shunday qilib, metformin tomonidan qo'zg'atilgan mikrobiota o'zgarishlari o't

kislotasi tarkibini va o't kislotasi retseptorlarini o'zgartirishi mumkin, bu esa tizimli metabolik ta'sirga bilvosita, ammo kuchli o'zgarishini ta'minlaydi. Bir qator tadqiqotlar metformin terapiyasini o't kislotalarining ko'payishi va o't kislotalarini o'zgartirishga ega mikroorganizmlar taksonidagi o'zgarishlar bilan bog'liqligini aniqladi.[2][7][20]

Qisqa zanjirli yog' kislotalari (QZYK) va mikroba metabolitlari. Metforminning ko'plab tadqiqotlari qisqa zanjirli yog' kislotalarini (atsetat, propionat, butirrat) ishlab chiqaradigan bakteriyalarning ko'payishi aniqlandi. QZYKlar ichak epiteliya hujayralarida mahalliy ta'sir ko'rsatadi, to'siq vazifasini kuchaytiradi va enteroendokrin L hujayralarini GLP-1 va PYY ni ajratish uchun rag'batlantiradi, insulin sekretiysasi va to'yinganlik xissini yaxshilashga yordam beradi. QZYKlar jigar va periferik to'qimalarda ham aylanib, u yerda glyukoneogenez, lipogenez va insulin sezgiriligini yaxshilanishiga yordam beradi. Bir nechta tadqiqotlarda metformin bilan axlat yoki qon plazmasi propionat va butirrat kontsentratsiyasining yuqoriligini va buni yaxshilangan metabolik ko'rsatkichlar bilan bog'liqligini aniqlangan [3][17][23].

Enteroendokrin modulyatsiya va ichak-miya bog'lanishi. Metformin ba'zi bemorlarda ovqatdan so'ng GLP-1 va peptid YY darajasini oshiradi, bu qisman mikroba metabolitlari va o't kislotasi retseptorlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. GPP-1 sekretiysasining oshishi insulinotrop reaksiyalarni yaxshilaydi va ishtahani pasaytirish orqali vaznni barqarorlashtirishga yordam beradi. Shunday qilib, mikrobiota metformin va enteroendokrin funktsiyasi ta'sir qiladi [2][14].

Ichak baryeri, immunomodulyatsiya va endotoksemiya. Mikrobiotani o'zgartirish LPS hosil qiluvchi gram-manfiy mikroorganizmlarni kamaytirish yoki qisqa zanjirli yog' kislotalari vositachiligida birikmalarni kuchaytirish orqali epiteliya to'siqni funktsiyasini yaxshilash va metabolik endotoksemiyaning kamaytiradi. Tizimli yallig'lanishni kamaytirish insulin sezgiriligini oshiradi. Tadqiqotlar metformin bilan davolash ichak baryeri funktsiyasi va

yallig'lanish belgilarining yaxshilanishi bilan bog'liqligini ko'rsatadi [6][19].

Mikrobiota holati oshqozon-ichak traktining nojo'ya ta'sirlari kelib chiqishida asosiy rol o'ynaydi. Metforminni qo'llash oshqozon-ichak traktida nojo'ya ta'sirlar (ko'ngil aynishi, diareya, qayt qilish) keltirib chiqaradi va bu ba'zi bemorlarda metformin bilan davolanishda qiyinchiliklar tug'diradi. Ichak mikrobiotasi ushbu simptomlarning rivojlanishiga hissa qo'shishi haqida ko'p dalillar mavjud: mikrobial fermentatsiyaning tez o'zgarishi, osmotik bosim ta'siri, o't kislotasi dekonjugasiyasi va metformin ta'sirida turli o'zgarishlar keltirib chiqarishi mumkin. Probiotiklarni metformin bilan bir vaqtda qo'llash yoki mikrobiota holatining yaxshilanishiga qaratilgan maqsadli parhez qilish orqali o'tqizilgan tadqiqotlarda metforminning tolerantligini yaxshilanishilanganini aniqlangan. Bu kabi yondashuv ya'ni probiotik qo'shib berish, uning dozasi titrlash, kletchatkaga boy ovqat mahsulotli parhez tavsiya qilish va bu bemorlarni nazoratga olish kelib chiqqan turli nojo'ya simptomlarni kamaytirish yordam beradi [10][15].

Tur darajasida Firmicutes va Bacteroidetes miqdoridagi o'zgarishlar 3 (davo qabul qilmagan) va 4 (davo qabul qilgan) larni taqqoslashda sezilarli o'zgarishlar aniqlandi. Bakteriyalar o'rtasida farqlar mavjud bo'lsa-da, Firmicutes miqdori ko'payganligi, metformin bilan davolashdan keyin Bacteroides esa kamayganligi aniqlandi. Bu natija Firmicutes/Bacteroidetes nisbati bir nechta tadqiqotlarda qandli diabet 2-turi yoki semirish kabi metabolik kasalliklar uchun oldindan aytuvchi deb hisoblangan oldingi xulosaga mos keladi. Qandli diabet 2-turi bilan og'riqan bemorlarda Firmicutes / Bacteroidetes nisbati pasaygan va bu hodisa bir necha klinik tadqiqotlarda metformin bilan davolash orqali tiklanganligi aniqlangan [26].

Davolash uchun qandli diabet 2-turi bemorlarining ikkita miqdoriy ichak metagenomikasi tekshirish tadqiqotlari unga bog'liq ichak mikrobial disbiozi haqida turli xil xulosalar aniqlandi. Bunda 784 ta mavjud inson ichak metagenomlari yordamida qandli diabetni davolashda ishlatiladigan dori bu natijalarni qanday o'zgartirishi tekshiriladi va

eng keng tarqalgan qandli diabetni davolashda ishlatiladigan dori metforminning ichak mikrobiotasiga ta'sirini aniqlangan. Mikrobial bakteriyalar ishlab chiqargan qisqa zanjirli yog' kislotalari orqali metforminning terapevtik ta'siri, ya'ni *Escherichia* turlarining nisbiy ko'payishi aniqlangan. Metformin bilan davolashda butirat ishlab chiqaradigan taksonlar kamayishi bilan qandli diabetda ichak mikrobiomalarining o'zgarishi kuzatilgan. Bular, o'z navbatida, funktsional mikrobiomaning o'zgarishiga olib keladi, qisman metformin ta'sir qilgan o'zgarishlar ichak bakterial holatining yaxshilanishiga olib keladi [27].

Xiuying Zhang va boshqa olimlar o'tqizgan tadqiqotda ichak mikrobiota holati 3 guruhga bo'lib o'rganildi. Bunda 121 kishidan 44 ta kishida me'yoriy glyukoza miqdori ($N=44$), prediabet ya'ni diabet oldi holatida ($N=64$) va yangi aniqlangan qandli diabet 2-turi bilan kasallangan bemorlar ($N=13$) tanlab olingan. Bu o'rganiluvchilarning ichak mikrobiotasi 16SDNK sekvenirlash usuli orqali tekshirilgan. Glyukoza miqdori o'zgargan guruhlarida disbioz ya'ni alfa turlarda keskin o'zgarishlar aniqlandi. Mikrobiotadan tashqari yana turli ko'rsatkichlar ham birgalikda tekshirildi (SRO va xk.). Butirat ishlab chiqaruvchi bakteriyalar (*Akkermansia muciniphila* ATCCBAA-835, va *Faecalibacterium prausnitzii* L2-6) miqdori sog'lom guruhda qandli diabet guruhiga qaraganda yuqoriligi aniqlangan. *Bacteroides* miqdori esa qandli diabet va prediabet holatlarida ko'payganligi aniqlangan. *Verrucomicrobiae* bakteriyasi qandli diabet va prediabet holatlarida markyor sifatida qaralishi mumkin, chunki bu ikkala holatda ham pastligi aniqlangan. Umumiy olganda metformin ta'sirida ichak mikrobiota holati yaxshilanishi aniqlanadi [28].

Metformin 2-tur qandli diabet (QD) uchun birinchi qator davo hisoblanadi. Ichak mikrobiotasi qandli diabet 2-turi rivojlanishiga ta'sir qiladi. So'nggi yillarda ko'payib borayotgan tadqiqotlar metformin va ichak mikrobiotasi o'rtasidagi munosabatlarga qaratilgan bo'lib, metformin o'zining gipoglikemik ta'sirining bir qismini ushbu mikroblar orqali amalga oshirishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Biroq, bu

natijalarning aksariyati mikrobiotaning murakkab tarkibi, turlar o'rtasidagi farqlar, shaxslar o'rtasidagi katta farq va eksperimental dizayndagi farqlar tufayli bir xil bo'lmagan va bu metforminning ichak mikrobiotasiga ta'sirini yaxshiroq tushunishga to'siq bo'lgan. Bu tadqiqotda semizlik va qandli diabet 2-turi bilan og'rigan sichqonlar, kalamushlar va odamlarning ichak mikrobiotasiga metforminning ta'sirida o'zgarishlarni va ichak mikrobiotasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan gipoglikemik mexanizmini o'rganilgan. Ba'zi mikrobiotalarning nisbati, masalan, Bacteroidetes va Verrucomicrobia va Akkermansia, Bacteroides va Escherichia avlodlari tadqiqotda metformindan sezilarli darajada o'zgartirganligi aniqlandi. Metformin gipoglikemik ta'sirning bir qismini ichak mikrobiotasini ichak baryerining yaxlitligini saqlab qolish, qisqa zanjirli yog 'kislotalari (QZYK) ishlab chiqarishni rag'batlantirish, o't kislotasi metabolizmini tartibga solish va glyukoza gomeostazini yaxshilash orqali o'zgartirish orqali amalga oshirishi aniqlangan [29].

Xulosa

Metforminning farmakologik ta'siri klassik gepatotsellyulyar va periferik mexanizmlardan tashqari va ichak mikrobiotasi bilan sezilarli o'zaro ta'sirni o'z ichiga oladi. Klinik va eksperimental ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, metformin ichak mikrobiotasining tarkibini o'zgartiradi, metabolik fenotiplar (ayniqsa, *Akkermansia* va bir nechta qisqa zanjirli yog' kislotalari ishlab chiqaruvchilari) bilan bog'liq taksonlarni boyitadi, o't kislotasini o'zgartiradi va mikrobial metabolik mahsulotlarni o'zgartiradi, masalan, qisqa zanjirli yog' kislotalarini to'plash va metabolizmini yaxshilashga yordam beradi. Mikrobiota, shuningdek, metforminning oshqozon-ichak traktining ayrim nojo'ya ta'sirida vositachilik qilishi mumkin.

Turli ta'sirlar katta ahamiyatga ega: mikrobiomaga asoslangan metformin terapiyasi, samaradorlikni oshirish yoki nojo'ya ta'sirlarni kamaytirish uchun qo'shimcha probiyotik/prebiyotik strategiyalar va maqsadli mikrobial terapevtik

tavsiyalarni ishlab chiqish rivojlanishning barcha istiqbolli yo'nalishlari hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Wu H, Esteve E, Tremaroli V, Khan MT, Caesar R, Mannerås-Holm L, et al. *Metformin alters the gut microbiome of individuals with treatment-naive type 2 diabetes, contributing to the therapeutic effects of the drug*. Nature Medicine. 2017;23(7):850–858. [Key randomized human study with fecal transfer to mice].

Wang Y, Li H, Li C, et al. *Advances in the mechanism of metformin with wide-ranging effects: role of gut microbiota and beyond*. Frontiers (review). 2024. [Comprehensive recent review of metformin-microbiota mechanisms].

Mueller NT, Zhang M, et al. *Metformin affects gut microbiome composition and function and increases fecal short-chain fatty acids in humans*. Diabetes Care. 2021;44(7):1462–1472. [Randomized human data showing increased fecal SCFAs].

Petakh P, Marycz K, et al. *Effects of metformin on the gut microbiota: A systematic review of clinical and preclinical studies*. 2023. (Systematic review synthesizing multiple studies and highlighting consistent taxa shifts).

Lee CB, et al. *The relationship between the gut microbiome and metabolic diseases*. International Journal of Molecular Sciences. 2021;22(7):3566. [Review discussing SCFAs, microbiota and metabolic disease].

Forslund K, Hildebrand F, Nielsen T, et al. *Metformin treatment and gut microbiome modulation in humans and mice*. (Mechanistic preclinical studies and human cohorts). [6]

Crudele L, et al. *Gut microbiota in the pathogenesis and therapeutic implications for diabetes*. 2023. [Review on microbial roles in diabetes pathogenesis].

Ezzamouri B, et al. *Metabolic modelling of the human gut microbiome in type 2 diabetes*. Nat Commun/similar. 2023. [Systems modelling linking species changes to metabolic function].

Szymczak-Pajor I, et al. *The gut microbiota-related antihyperglycemic effect*

of metformin. Pharmaceutics/MDPI review 2025.

Memon H, et al. *Effects of combined treatment of probiotics and metformin in T2DM: systematic review and meta-analysis*. 2023. [Clinical probiotics + metformin data].

Frontiers in Microbiology. *Metformin alters the gut microbiome of mice*. 2018. [Animal experiments confirming taxa shifts].

Pastor-Villaescusa B, et al. *Evaluation of the gut microbiota after metformin therapy in children with obesity*. 2021. [Pediatric data — small trials].

Rosell-Díaz M, et al. *Metformin, cognitive function, and changes in the gut microbiome*. Endocr Rev. 2024.

Glaros SB, et al. *Systemic and gut microbiome changes with metformin and related agents*. 2025. [Emerging cohort data].

Studies on gut microbiota, metformin intolerance and GI side effects (multiple small trials).

Metformin and bile acids / FXR/TGR5 signaling literature (multiple reviews).

Petakh P, et al. *Unveiling the pleiotropic effects of metformin: microbiota and SCFAs*. Front Mol Biosci. 2023.

Xia C, et al. *Gut microbiota's role in type 2 diabetes metabolism*. ASM Spectrum 2025. [21]

Reviews on intestinal barrier, endotoxemia and metformin effects (various).

Metabolic modelling and predictive microbiome signatures for metformin response. Ezzamouri et al., 2023.

Additional clinical cohort data, systematic reviews and mechanistic papers referenced within the text (various sources cited above).

Metformin and gut microbiota: their interactions and their impact on diabetes. Vallianou, NG et al. Volume18. Issue 2. Page141-144 DOI 10.1007/s42000-019-00093-w

Jia, B., Park, D., Hahn, Y., and Jeon, C. O. (2020). Metagenomic analysis of the human microbiome reveals the association between the abundance of gut bile salt hydrolases and host health. Gut Microbes 11, 1300–1313. doi:

10.1080/19490976.2020.1748261

Naghmouchi, K., Belguesmia, Y., Bendali, F., Spano, G., Seal, B. S., and Drider, D. (2020). Lactobacillus fermentum: a bacterial species with potential for food preservation and biomedical applications. Crit. Rev. Food Sci. Nutr. 60, 3387–3399. doi: 10.1080/10408398.2019.1688250

Elaine Patterson, Paul M Ryan, John F Cryan, Timothy G Dinan, R Paul Ross, Gerald F Fitzgerald, Catherine Stanton. Gut microbiota, obesity and diabetes. PGMJ Online First. February 24, 2016 as 10.1136/postgradmedj-2015-133285.

Wu, H.; Esteve, E.; Tremaroli, V.; Khan, M.T.; Caesar, R.; Manneras-Holm, L.; Stahlman, M.; Olsson, L.M.; Serino, M.; Planas-Felix, M.; et al. Metformin alters the gut microbiome of individuals with treatment-naive type 2 diabetes, contributing to the therapeutic effects of the drug. Nat. Med. 2017, 23, 850–858.

Disentangling type 2 diabetes and metformin treatment signatures in the human gut microbiota. Kristoffer Forslund et al. Nature 528, 262–266 (2015). <https://doi.org/10.1038/nature15766>

Human gut microbiota changes reveal the progression of glucose intolerance. Xiuying Zhang et al. PLoS One. 2013 Aug 27;8(8):e71108. doi: 10.1371/journal.pone.0071108. eCollection 2013.

Effects of Metformin on the Gut Microbiota in Obesity and Type 2 Diabetes Mellitus. Qi Zhang et al. Pages 5003-5014 | Published online: 16 Dec 2020. Cite this article <https://doi.org/10.2147/DMSO.S286430>

UDK: 616.311-002-053.8:618.2-07

SHAKLLANISH BOSQICHIDAGI KARIYESDA REMINERALIZATSIYA USULLARINING AHAMIYATI

QANDOVA FERUZA ABDURAXMONOVNA

Buxoro davlat tibbiyot instituti

103.	МУХАММАДИЕВА Ф.Р., ХАСАНОВА Д.А. МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ПОЧКАХ ПОД ВЛИЯНИЕМ УКСУСНОЙ КИСЛОТЫ	501
104.	MUXAMMADIYEVA F.R INVESTIGATION OF IMMUNOHISTOCHEMICAL CHANGES IN THE KIDNEYS OF 6-MONTH-OLD WHITE OUTBRED RATS FOLLOWING 70% ACETIC ACID-INDUCED INJURY OF THE GASTROINTESTINAL TRACT	507
105.	НАРЗУЛЛАЕВА О.М. ХРОНИЧЕСКОЕ ВОСПАЛЕНИЕ И УЧАСТИЕ ТУЧНЫХ КЛЕТОК В ФОРМИРОВАНИИ МОРФОЛОГИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ ПЕЧЕНИ: ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ НА МОДЕЛИ ЯЗВЕННОГО КОЛИТА У КРЫС.	511
106.	ОПОЛОВНИКОВА К.С. ПОСТНАТАЛЬНАЯ ДИНАМИКА МОРФОМЕТРИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК РЕШЁТЧАТЫХ ПАЗУХ ПО ДАННЫМ КОНУСНО-ЛУЧЕВОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ТОМОГРАФИИ	516
107.	ОПОЛОВНИКОВА К.С., ХАΡΙΒΟΒΑ Ε.Α. ВОЗРАСТНАЯ МОРФОМЕТРИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕРХНЕЧЕЛЮСТНЫХ ПАЗУХ ДЕТЕЙ БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ С ПОМОЩЬЮ КОНУСНО-ЛУЧЕВОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ТОМОГРАФИИ	521
108.	SHAGAZATOVA B. X., VAFOYEV SH.F. QANDLI DIABETNING 2-TURINI DAVOLASHDA METFORMINNING ICHAK MIKROBIOTASI HOLATIGA TA'SIRI	528
109.	QANDOVA FERUZA ABDURAXMONOVNA SHAKLLANISH BOSQICHIDAGI KARIYESDA REMINERALIZATSIYA USULLARINING AHAMIYATI	533
110.	QANDOVA FERUZA ABDURAXMONOVNA LIVER MORPHOLOGICAL RESPONSES TO LOW-DOSE ACETIC ACID EXPOSURE IN ONE-MONTH-OLD OUTBRED WHITE RATS	538
111.	QANDOVA FERUZA ABDURAXMONOVNA REPRODUKTIV YOSHDAGI AYOLLARDA HOMILADORLIKNI REJALASHTIRISH DAVRIDA OG'IZ BO'SHLIG'I HOLATINI BAHOLASH UCHUN QO'LLANILADIGAN DIAGNOSTIK METODLAR	541
112.	BOLALARDA PNEVMONIYA RAXMATOVA Z.M., KENJAYEVA F.U.	546
113.	SAIDOVA SADOQAT YULDASHOVNA ANALYSIS OF PHYSICAL DEVELOPMENT INDICATORS OF HEALTHY PEOPLE AND PEOPLE WITH INTERVENTRICULAR CONGENITAL HEART DISEASE PERMANENTLY RESIDING IN THE BUKHARA REGION	548
114.	SAIDOVA SADOQAT YULDASHOVNA ANTHROPOMETRIC INDICATORS OF HEAD DIMENSIONS OF HEALTHY PEOPLE AND PEOPLE WITH CONGENITAL HEART DEFECTS IN THE BUKHARA REGION	551
115.	ШАГАЗАТОВА Б.Х., АХМЕДОВА Ф.Ш., ЗАКИРОВА Ф.Ш. ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ГЕНОТИПА ХРОНИЧЕСКОГО ВИРУСНОГО ГЕПАТИТА С НА ПОКАЗАТЕЛИ УГЛЕВОДНОГО, ЛИПИДНОГО ОБМЕНА И ФУНКЦИОНАЛЬНО-СТРУКТУРНОГО СОСТОЯНИЯ ПЕЧЕНИ.	554

